

УДК 343.14

**ЗАПОБІЖНА ТА ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО
ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
ЯК НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЧИННОГО КПК УКРАЇНИ**

Кочура О.О., к. ю. н.,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету № 6
Харківський національний університет внутрішніх справ

Балац Р.М., викладач
кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства
факультету № 1
Харківський національний університет внутрішніх справ

У статті досліджено загальні напрями профілактичної та запобіжної діяльності слідчого під час проведення досудового розслідування. Зіставлено положення чинного КПК України з КПК України 1960 р. із питань про форму запобігання кримінальним правопорушенням. Сформульоване питання щодо внесення змін у чинне кримінальне процесуальне законодавство України.

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове розслідування, слідчий, запобігання кримінальним правопорушенням, запобіжна діяльність слідчого, причини й умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення.

В статье исследовано общее направление профилактической и предохранительной деятельности следователя во время проведения досудебного расследования. Сопоставлено положения действующего УПК Украины и УПК Украины 1960 г. по вопросам о формах предотвращения уголовных правонарушений. Сформулирован вопрос о внесении изменений в действующее уголовное процессуальное законодательство Украины.

Ключевые слова: уголовное производство, досудебное расследование, следователь, предотвращение уголовных правонарушений, предохранительная деятельность следователя, причины и условия, которые способствовали совершению уголовного правонарушения.

Kochura A.A., Balats R.M. INVESTIGATOR'S PREVENTIVE ACTIVITY DURING PRE-TRIAL INVESTIGATION AS A WAY OF IMPROVEMENT OF CRIMINAL PROCEDURE LEGISLATION

The author of the article researched the general directions of preventive activity of the investigator during pre-trial investigation. The relevance of the research topic is justified by the presence of gaps in the national criminal procedural law regulating the implementation of preventive activities of the investigating of the pre-trial investigation of the National Police of Ukraine during the investigation into criminal proceedings. It is noted that according to the provisions of Art. 23 of the Law of Ukraine "On National Police" one of the main responsibilities of police officers is the task of carrying out preventive activities aimed at preventing offenses, as well as identifying the causes and conditions conducive to the commission of criminal and administrative offenses, to use, within their competence, measures for eliminate them. At the same time, in the "Regulations on the bodies of pre-trial investigation of the National Police of Ukraine", approved by the Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine of 06.07.2017, № 577 "On the organization of the activities of the bodies of pre-trial investigation of the National Police of Ukraine", it was stated that one of the tasks of the pre-trial investigation bodies is to identify the causes and the conditions conducive to the commission of criminal offenses, and the use of measures to eliminate them through the appropriate authorities. The analysis of the views of the scholars of proceduralists on the above-mentioned questions, and their suggestions on the necessity to include the reasons and conditions that contributed to the commission of criminal offenses, to the circumstances, which according to Art. 91 Criminal Procedure Code of Ukraine are subject to proof in criminal proceedings. This need should promote not only the further intensification of the preventive activities of the investigator, the prosecutor, but also the strengthening of the rule of law and law in the state. Attention is drawn to the fact that due to the lack of a separate rule in the provisions of the current Criminal Procedure Code of Ukraine on the obligation of the prosecution to prove the reasons and conditions that contributed to the commission of a criminal offense, there was a problem with the implementation of Part 1 of Art. 1 of the Criminal Code of Ukraine, according to which one of the main tasks is to prevent crime. The comparison of the provisions of the current Criminal Procedural Code of Ukraine with the Criminal Procedure Code of Ukraine in 1960 on the question of the form of prevention of a criminal offense has been formulated. The issue of amending the current criminal procedural legislation of Ukraine has been formulated.

Key words: criminal proceedings, pre-trial investigation, investigator, prevention of criminal offenses, preventive activities of the investigator, reasons and conditions conducive to committing a criminal offense.

Постановка проблеми. Сучасний стан злочинності в Україні та ті негативні тенденції, що склалися у її розвитку, зокрема зростання кількості кримінальних правопорушень проти особи, права власності та громадського порядку, зумовлюють необхідність проведення наукових і практичних пошуків шляхів протидії зазначеним суспільно небезпечним явищам, у т. ч. щодо форм, методів і засобів запобігання вчиненню усіх видів кримінальних правопорушень. Слід зазначити, що в умовах проведення сучасної правової реформи в Україні, а також суттєвого підвищення рівня злочинності питання щодо підвищення рівня ефективності запобіжної діяльності слідчого в системі суб'єктів протидії злочинності вивчені недостатньо. До того ж, питання актуальності профілактичної діяльності під час розслідування кримінального провадження пов'язане із криміногенною ситуацією в країні, яка є стабільно складною та потребує від держави негайного прийняття профілактичних заходів у цілому й у ході проведення досудового розслідування зокрема. Тобто, актуальність теми дослідження обґрунтовується наявністю прогалин у національному кримінальному процесуальному законодавстві, що регулює питання реалізації профілактичної діяльності слідчого органу досудового розслідування Національної поліції України під час проведення розслідування у кримінальному провадженні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання щодо запобігання кримінальним правопорушенням і профілактичної діяльності під час досудового розслідування займалися не тільки вчені-кримінологи, а й процесуалісти, зокрема О.М. Бандурка, В.В. Голіна, О.М. Джужа, В.С. Зеленецький, А.Ф. Зелінський, О.М. Костенко, О.М. Литвинов, М.М. Михеєнко, О.Є. Омельченко, М.М. Сербін, С.М. Стахівський, А.В. Форостяний, О.Ю. Шостка, О.О. Юхно та ін. Незважаючи на значний внесок згаданих науковців, досліджуване нами питання залишається досі не розв'язаним, із достатньою кількістю дискусійних моментів.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд проблемних питань, пов'язаних із виконанням слідчим органу досудового розслідування Національної поліції України обов'язку, передбаченого Законом України про «Національну поліцію України», щодо здійснювання превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, можливості вживати в межах своєї компетенції заходів для їх усунення [1].

Виклад основного матеріалу. Механізм запобігання злочинам в Україні у проведенні досудового розслідування кримінального провадження не є досконалим. Як слушно зауважує В.М. Юришин, необхідно віднести причини й умови, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, до обста-

вин, які відповідно до ст. 91 КПК України підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Таке доповнення цієї статті повинно сприяти не тільки подальшій активізації профілактичної діяльності слідчого, прокурора, а й одночасно зміцненню законності та правопорядку в державі [2, с. 164; 3, с. 222], що ми підтримуємо.

Водночас пропозицію щодо доповнення положень ст. 91 КПК України реченням про встановлення обставин стосовно причин та умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, підтримують такі науковці, як В. Шибіко, О. Баганець, І. Павленко, М.М. Сербін, котрі вказують на те, що дослідження обставин кримінального провадження не буде всебічним і повним, якщо не встановлені причини й умови вчинення злочину, а невжиття заходів щодо їх усунення може бути використане для вчинення інших злочинів [4, с. 107; 5, с. 84–85; 6, с. 384; 7, с. 190]. М.М. Сербін та І. Павленко уточнюють, що без з'ясування причин та умов конкретного кримінального правопорушення неможливо побачити загальну картину причин та умов того чи іншого виду злочинності і злочинності взагалі. Це паралізує вироблення профілактичних заходів у запобіганні злочинним діям [6, с. 383–384; 7, с. 190], із чим ми погоджуємося.

Крім того, положення ст. 40 чинного КПК України не мають вказівки на закріплення обов'язку слідчого щодо встановлення та доказування причин та умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, що є прогалиною у кримінальному процесі. Тобто, у положеннях чинного КПК України 2012 р. не зазначено, що на слідчого вже покладається здійснення запобіжної функції, з чим ми не можемо погодитися. Відповідно до положень ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» одним із основних повноважень співробітників поліції є здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних і адміністративних правопорушень, вживання в межах своєї компетенції заходів для їх усунення. Законодавець визначив їх як інструменти запобігання, однак незрозумілим залишається питання, чи належать до запобіжних заходів такі, як попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень [1]. Є прямі вказівки на виконання цих обов'язків і в підзаконних нормативних актах, що регламентують діяльність органів досудового розслідування Національної поліції. Так, у «Положеннях про органи досудового розслідування Національної поліції України», затверджених Наказом МВС України від 06 липня 2017 р. № 570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України», зазначено, що одним із завдань органів досудового розслідування є виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення [8].

Водночас через відсутність у положеннях чинного КПК України окремої норми про обов'язок сторони обвинувачення доказувати причини й умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, виникла проблема з реалізацією ч. 1 ст. 1 КК України, відповідно до якої одним із основних завдань є запобігання злочинам [9]. Тобто, як слушно зауважують М.І. Мельник і М.І. Хавронюк, тим самим законодавець вказує на запобіжне завдання Закону України про кримінальну відповідальність, а тому його норми повинні застосовуватися так, щоб не лише карати винних осіб за вчинені злочини, а й запобігати вчиненню нових злочинів [10]. Більш того, на нашу думку, правильне застосування положень Закону України про кримінальну відповідальність є одним з основних призначень кримінального процесу. Чинний КПК України не забезпечує застосування зазначеної кримінально-правової норми, оскільки не зобов'язує сторону обвинувачення вживати заходів щодо запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень. Тобто, практична реалізація запобіжної діяльності слідчого під час розслідування кримінального провадження в фактичному розумінні не виконується.

Досліджуючи зазначене вище питання, слід звернути увагу на таку обставину, як відсутність у чинному КПК України нормативно визначеного обов'язку слідчого встановлювати причини й умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. Зведена нанівець така функція слідчого, як запобігання вчиненню кримінальних правопорушень. Із цього приводу В.М. Юрчишин зазначає, що положення чинного КПК України не вимагають від слідчих, прокурорів займатися попередженням кримінальних правопорушень і навіть не зараховують виявлення причин та умов, які сприяли їх вчиненню, до предмета доказування у кримінальному провадженні [2, с. 164]. А це, на його думку, є суттєвим недоліком, який необхідно терміново усунути, адже спеціалізовано-кримінологічне запобігання кримінальним правопорушенням є обов'язковим атрибутом кримінального процесу будь-якої демократичної країни світу [2, с. 157]. Крім цього, додає науковець, без встановлення усієї сукупності негативних обставин, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, неможливо досягти успіху у протидії кримінальним правопорушенням, та й взагалі запобіжна (профілактична) функція є загальнодержавною [11, с. 33].

Проводячи паралель між положеннями чинного КПК України та його попередником, КПК України 1960 р., слід зазначити, що в чинному КПК України відсутня норма про форму запобігання кримінальним правопорушенням, зокрема внесення органом досудового розслідування, прокурором подання про усунення причин та умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень. Так, у положеннях ст. 23 КПК України 1960 р. було закріплено, що у провадженні дізнання, досудового слідства

і судового розгляду кримінальної справи орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язані виявити причини й умови, які сприяли вчиненню злочину. Відповідно до положень ст. 23-1 КПК України 1960 р. орган дізнання, слідчий, прокурор, встановивши причини й умови, що сприяли вчиненню злочину, вносили у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення зазначених причин і умов [12]. Нині, на нашу думку, відсутність у чинному КПК України цієї норми не забезпечує реалізацію загальних і конкретних завдань профілактики злочинів у суспільстві. З цього приводу О. Баганець і Л. Омельчук запропонували доповнити чинний КПК України положенням про внесення подання на розгляд державних органів і посадових осіб [5, с. 86; 13, с. 45–46], що ми також підтримуємо.

Висновки. Отже, ми вважаємо, що доцільно вдосконалювати функції слідчого з питань запобіжної та профілактичної діяльності. Необхідні відповідні зміни й у положеннях до чинного КПК України щодо процесуального засобу впливу, зокрема внесення подання у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі про вжиття необхідних заходів щодо усунення виявлених причин та умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення.

Втім, підняті питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
2. Юрчишин В.М. Місце і роль прокурора у досудовому розслідуванні та їх відображення в теорії, законодавстві і практиці: монографія. Чернівці: Нац. ун-т «Остроз. акад.», РОДОВІД, 2013. 308 с.
3. Юрчишин В.М. Процесуальні функції прокурора у досудовій стадії кримінального провадження: поняття, призначення, система: навч. посіб. Чернівці: Технодрук, 2014. 276 с.
4. Шибіко В. Деякі новели чинного КПК України потребують подальшого осмислення й удосконалення. Право України. 2013. № 13. С. 104–111.
5. Баганець О. Доказування причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. Юридична Україна. 2013. № 8. С. 83–87.
6. Павленко І.В. Причини та умови вчинення злочину як предмет доказування в кримінальному провадженні. Закарпатські правові читання. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів (Ужгород, 25–27 квітня 2014 р.) / Ужгородський національний університет. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. Т. 2. С. 382–384.
7. Сербін М.М. Профілактична діяльність слідчого при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених засудженими в установах виконання покарань. Правова держава: історія, сучасність та перспективи в умовах євроінтеграції: матеріали укр.-польськ. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 15 листоп. 2013 р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. С. 189–190.
8. Наказ МВС України від 06 липня 2017 р. № 570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>.

9. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

10. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України / за ред. А.П. Гель, О.Г. Колб, В.О. Корчинський та ін., за заг. ред. А.Х. Степанюка. К.: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.

11. Юрчишин В.М. Класифікація функцій прокурора у досудовому розслідуванні. Адвокат. 2014. № 2. С. 30–34.

12. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>.

13. Омельчук Л.В. Следственная профилактика преступлений, связанных с ненадлежащим исполнением профессиональных обязанностей медицинскими работниками по Уголовному кодексу Украины. Экономика и право Казахстана. 2012. № 23. С. 42–47.